

Сања Д. МИКЕТИЋ СУБОТИЋ*

Универзитет у Приштини, Филозофски факултет Косовска Митровица

Милена Д. КИЋОВИЋ**

Универзитет у Београду, Филолошки факултет

РАЗЛИКЕ У СТАВОВИМА СТУДЕНАТА СРБИСТИЧКЕ И НЕФИЛОЛОШКЕ ОРИЈЕНТАЦИЈЕ ПРЕМА СТАНДАРДНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ***

Апстракт: Рад представља студију случаја у којој су аутори истраживали ставове различитих група студената према стандардном српском језику, са циљем да се утврди да ли резултати говоре у прилог присуству дејства стандарднојезичке идеологије у датим културним срединама и говорним заједницама. Узорак за спроведено истраживање чинило је укупно 240 испитаника, по 120 са Универзитета у Београду и са Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. Од тог броја, половина испитаника је србистичке академске оријентације, док другу половину чине студенти који нису филолози по вокацији. Хипотеза од које су аутори пошли у овом раду је да код студената србистике постоји конкретнија, експлицитније присутна перцепција стандардног српског језика у односу на њихове колеге нефилолошке оријентације. Студентима је дат упитник са ставовима које су вредновали према скали Ликертовог типа, а добијени резултати су статистички обрађени. Закључује се да су ставови студената србистике у већој мери прожети стандарднојезичком идеологијом.

Кључне речи: ставови према језику, језичке идеологије, стандардни српски језик, стандарднојезичка идеологија, студентска популација, студенти српског језика.

ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

Сваки посебни природни језик се може нормирати прописивањем експлицитних правила на ортографском, ортоепском, морфолошком, лексичком и синтаксичко-семантичком нивоу (Radovanović 2003: 186), а управо је стандардизација језика једно од најпознатјих друштвених понашања према језику – она је саставни део језичке политике и планирања и односи се (најпре) на одабир варијетета који ће постати званични језик дате заједница као и на његову кодификацију (Fišman 1978).

* Доцент, sanja.miketic@pr.ac.rs

** Докторанд, mkicovic@gmail.com

*** Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта III 47023 Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција, који финансира Министарство за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије. Дело је настао на основу резултата необјављене докторске дисертације (Микетић 2017). Велику захвалност на корисним сугестијама дугујемо проф. др Јелени Филиповић, која је била и менторка при изради ове дисертације.

Оно што сматрамо стандардним језиком је резултат тог процеса нормирања, који је прошао кроз све „развојне фазе“ (селекцију, дескрипцију, кодификацију, акцептацију, имплементацију и остале фазе; в. Radovanović 2003: 190 за детаљну анализу) и као такав он је друштвени пројекат, нешто што је створио човек – то више није језик који имплицитно усвојимо у првим годинама живота, нити лингвистички капитал са којим се рађамо и који нам је инхерентан, већ варијетет који усвајамо у образовном процесу, нарочито код говорника одређених дијалеката¹. Стандардни језик се обично дефинише као кодификован, нормиран, надрегионални, неутрални и полифункционални варијетет коме се углавном атрибуирају идеолошки обојене карактеристике као што су исправност, легитимност и престиж (в. нпр. Milroy 2001; Radovanović 2003); ипак, неки аутори стандардни језик не сматрају вернакуларом, већ (корисном) апстракцијом, која је много лакше реализована на писаном, а никад тако униформно на говорном плану (в. нпр. Milroy 2001; Lipri-Green 2012). Дејвид Кристал стандард дефинише као „варијетет језика који у одређеној говорној заједници ужива највећи престиж“² и наводи да постојање стандарда не значи да остали супстандардни, односно нестандардни варијетети „немају стандарда“ у лингвистичком смислу (Kristal 1985, под: *сџангард*). Стандардни језик такође предвиђа и усмерава еволуцију језика (Radovanović 2003: 187) и формира систем у коме имамо центар и периферију, односно, „дијалекти постају сателити који имају орбите на различитим удаљеностима од централног тела – стандарда“ (Milroy 2001: 534). Стратешки циљ стандардизације јесте да „покуша(ва) да створи вештачки хомоген лингвистички пејзаж *дрисањем* недоследности и контрадикторности“ (Dragojević – Giles – Watson 2013: 8). Другим речима, „стандардни варијетет јесте онај који се најчешће повезује са високим социоекономским статусом, моћи, и у медијској је употреби у одређеној заједници“ (Giles – Billings 2004: 191–192), а „мит о стандардном језику истрајава због тога што се брижљиво негује и пропагира“ (Lipri-Green 2012: 61), најчешће од стране стручних појединаца и институција које конципирају и спроводе језичку политику и планирање. Једна од кључних последица такве врсте односа према стандарду јесте истискивање свих или већине нестандардних дијалеката или социоеката из језичке употребе у јавној сфери (Petrović 2015).

1 У вези са овим, Ранко Бугарски наводи пластичан пример из реалног живота – иако стандардни језик усвајамо кроз образовни процес, њиме ће пре овладати „Beograđanin ili Mostarac nego Splitsanin ili Leskovačanin“ (Bugarski 1997: 24–25).

2 Интересантно је да Кристал при самом дефинисању стандарда најпре говори о престижу као његовој битној карактеристици, иако „престиж није везан за сџм варијетет тако што је један варијетет заиста „бољи“, „лепши“, „чистији“, „правилнији“, „логичнији“, „аутентичнији“ или „исправнији“ у односу на остале варијетете у лингвистичком смислу, већ се везује искључиво за друштвени контекст. Обично се високи престиж варијетета везује за широке домене употребе, нарочито у сферама традиционално везаним за друштвену моћ, културу, образовање, медије, политичко-економске структуре, али и за високи социо-економски и образовни статус његових говорника“ (Микетић 2017: 24). Градгил разликује отворени (енг. *overt prestige*) и прикривени (енг. *covert prestige*) престиж варијетета (Trudgill 1972). Са друге стране, у социолингвистици је присутан и појам *контрапрестиж* који представља појаву да нестандардни варијетети не теже лингвистичкој хомогенизацији и не приближавају се стандардном језику, већ опстају управо због тога што заједници која их користи служе као симбол припадности и идентитета и интегративни су фактор те заједнице.

Као неизоставне пратиоце стандардизације језика Милрој истиче постојање сѣандарднојезичке кулѣуре као и сѣандарднојезичких идеологија (Milroy 2001), те наводи да се стандардни језик одређује као „национални споменик” који стоји у директној корелацији са очувањем националног идентитета и јединства. И српски стандард, развијан у контексту Вукове реформе, као и већина европских стандардних језика конструисаних у периоду модерности (од француске револуције нао-вамо), у говорној заједници којој припада третира се са пуно (страхо)поштовања уз инхерентан отпор према било каквој реформи и промени; исто тако, важно је истаћи да се српска стандарднојезичка култура, баш као и све друге њој сличне, базира на језичкој политици одозго-на-доле што је чини неосетљивом на *de facto* комуникативну праксу и потребу за друштвеном и језичком променом (за детаљну анализу в. Filipović 2009; Filipović – Vučo 2012).

Како је стандардни варијетет обично и најпрестижнији варијетет у заједници, најчешће у вези са структурама моћи, коме се тежи у медијима и у образовном систему, чини се да је то код студената у Републици Србији утицало на постојање специфичне језичке праксе прекључивања кодова са варијетета којим обично говоре на онај варијетет који сматрају стандардним српским језиком, нарочито када су у академском окружењу, на предавањима или испитима, када разговарају са својим професорима³, или када се нађу испред камере и медија. Чини се да је појава прекључивања кодова постала устаљена међу студентима који су говорници неновоштокавских дијалеката, али, упркос томе, том проблему у академској заједници није посвећено довољно пажње и није велики број аутора који су се овом темом бавили. Истражујући ставове студентске популације у Србији према стандардном језику и локалним варијететима испитаника, Борко Ковачевић (Ковачевић 2004: 38) закључује да већина испитаника више вреднује стандардни језик, мада се истовремено залаже и за паралелну употребу оба варијетета у складу са ситуацијом. Исти аутор у другом истраживању за које су испитаници такође били студенти наводи да до појаве прекључивања кодова код студентске популације долази у оба смера, често због разлога емотивне природе и при промени теме конверзације; такође се наводи да се при анкетном истраживању испитаници нису изјаснили за то да код њих постоји прекључивање кодова, али је оно забележено при опсервацији испитаника (Ковачевић 2005). Нека истраживања указују на то да степен образовања директно корелира са употребом месног говора, односно са тежњом према стандардном језику, те Књијар (2009: 363) закључује да у Новом Саду већина испитаника која сматра да треба чувати обележја свога месног говора припада групи са завршеном основном или трогодишњом средњом школом. Циљ овог рада је да укажемо на то да сличну ситуацију имамо не само према степену образовања испитаника, већ и код испитаника који су на истом нивоу образовања, али припадају различитим студијским програмима.

Немали број студената чији је матерњи варијетет удаљен од стандардног српског језика, нарочито студенти који су говорници призренско-тимочког дијалекта, сусреће се са одређеном стигматизацијом због употребе свог матерњег варијетета

3 Нарочито ако су наставници говорници новоштокавских дијалекта или добро владају стандардним српским језиком.

у академском контексту, а некада и са лингвицизмом (Станковић – Шаре 2011; Петровић 2015), тако да су код њих врло често присутна *функционална двокодносћ/гводијекталаносћ* (термин према: Bugarski 1997), односно врло јасно развијена свест о употреби матерњег или стандардног варијетета у зависности од ситуационог контекста, с тим што ће домен употребе локалног варијетета⁴ пре свега везан за приватно и интимно, док је стандард у употреби у формалним и званичним ситуацијама⁵ (Микетић Суботић 2017).

Иако се диглосија дефинише као постојање два веома различита варијетета једног језика истовремено заступљена широм целе говорне заједнице, с тим што сваки има посебан круг друштвених функција (Kristal 1985, под: *диглосија*), данашња ситуација у Републици Србији је таква да у начелу не постоји диглосија у наведеном значењу, односно немамо постојање *два веома различита варијетета* и немамо ситуацију какву смо имали у прошлости, када су се разликовали, на пример, славеносрпски као високи и народни говор као ниски варијетет истог језика. Иако је сама формулација *два веома различита варијетета* врло широка, поједини аутори наводе да диглосија заиста постоји код говорника призренско-тимочког дијалекта (в. Бугарски 2009: 14), јер је овај варијетет у односу на стандардни српски језик структурално умногоме другачији. Поједини варијетети настали територијалним раслојавањем језика такође су удаљени од онога што је нормирано као стандард, што као последицу има постојање (углавном) два веома слична варијетета у лингвистичком репертоару појединих говорника, те можемо рећи да у тој ситуацији не постоји диглосија, већ двокодносћ. Само постојање двокодносћи и диглосије за последицу има потребу за језичким избором, односно за избором кода, у сагласју са говорном ситуацијом, што нарочито може да буде изражено међу студентском популацијом као дијалекатски хетерогеном популацијом коју карактерише одређени ниво мобилности најчешће од мањих срединама ка урбанијим.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

У ранијим истраживањима показало се да постоји разлика у ставовима студената српског језика и студената нефилолошког опредељења према стандардном српском језику (Микетић – Башчаревић 2016; Микетић 2017⁶; Микетић Суботић 2017, 2018), тако да је циљ овог рада био да детаљније представимо разлику у ставовима ове две групе студената, која даље може да води њиховој различитој језичкој пракси, као и да покушамо да је детаљније објаснимо.

Хипотеза од које смо пошли је следећа: Ставови студената српског језика биће наклоњенији стандардном језику у односу на друге варијетете и код њих ће бити

4 Нарочито код говорника невошгтокавских дијалеката српског језика.

5 Истраживања потврђују да је ситуација слична и код билингвалних говорника – на пример, код Порториканаца у Њујорку налазимо фреквентнију употребу матерњег шпанског језика у приватном домену, док се енглески језик користи у школи и на послу (Greenfield – Fishman 1970).

6 У овом раду је примећена разлика у употреби ћириличног и латиничног писма код студената србистике и студената Природно-математичког факултета, односно чешћа употреба ћириличног писма код групе испитаника који су студенти србистике.

присутан јачи утицај стандарднојезичке идеологије у односу на студенте нефилолошке оријенаџије, који ће чешће бити индиферентни према постављеним питањима у вези са стандардним језиком.

Узорак је чинило 240 студената основних академских студија и то по 60 студената одсека за националну филологију на Универзитету у Београду и на Универзитету у Приштини, са привременим седиштем у Косовској Митровици; и по 60 студената Природно-математичког факултета са истих универзитета. Узорак је чинило 60 студената мушког пола и 180 студенткиња. Према томе који је матерњи идиом испитаника, узорком је обухваћено 77 испитаника који припадају шумадијско-војвођанском дијалекту, 74 косовско-ресавском, 52 призренско-тимочком, 19 источнохерцеговачком и 18 зетско-сјеничком.

Истраживање је спроведено анкетном методом, а као инструмент је коришћен упитник. Добијени резултати овог квантитативног истраживања су статистички обрађени коришћењем програма за статистичку анализу података (*IBM SPSS Statistics 19*). Коришћена је Ликертова скала са тврдњама које могу да варирају од 1 – уопште се не слажем до 5 – у потпуности се слажем. За потребе овог рада, анализирано је девет тврдњи:

1. стандардни језик је бољи од дијалекта;
2. стандардни језик је престижнији од дијалекта;
3. стандардни српски језик је леп;
4. добро овладавање стандардним језиком ће ме учинити образованијим;
5. постоје неки језички облици који ми „парају уши“ и према којима имам негативан став;
6. лако могу да се „пребаџим“ са дијалекта на стандардни језик у говору у зависности од ситуације;
7. сваки говорник би требало да уме да користи и завичајни говор⁷ и стандардни језик;
8. обраћам доста пажње на свој говор и трудим се да говорим што исправније;
9. ако будем радила/о у медијима/образовању, употребљаваћу само стандарднојезичке облике на радном месту.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

1.1 *Стандардни језик је бољи од дијалекта*. Студенти српског језика са овим ставом се у потпуности слажу у 34,4% случајева, док је код нефилолога потпуно слагање са овим ставом присутно у 12,1% случајева. Велика разлика је присутна и код одговора „нити се слажем нити се не слажем“ па је овај одговор добијен код студената србистике у 14,8%, а код нефилолога у 40,5% случајева. Неслагање са ставом је, изненађујуће, нешто присутније код студената српског језика. Овај резултат је статистички значајан на нивоу $\leq,001$.

7 Како су нека од питања настала ревидирањем постојећих анкета коришћених у сродним истраживањима (Vlahović 1989; Kovačević 2004), то је утицало на термилошку неусаглашеност па се, да би испитаницима било јасније питање, користе синтагме *завичајни џовор* и сличне.

Табела 1. Дистрибуција фреквенција одговора према ставу
Стандардни језик је бољи од дијалекта.

Стандардни језик је бољи од дијалекта.	1 ⁸	2	3	4	5
	Неслагање са ставом			Слагање са ставом	
Студенти српског језика	14,8%	8,2%	14,8%	27,9%	34,4%
Нефилолози	10,3%	12,9%	40,5%	24,1%	12,1%

1.2 *Стандардни језик је престижнији од дијалекта.* Велика разлика у одговорима ове две групе испитаника утицала је на то да резултат буде статистички значајан на нивоу $\leq,001$. Наиме, више студената српског језика се слаже са тим да је стандардни језик престижнији од дијалекта него са тврђом да је стандардни језик бољи од дијалекта. Код студената српског језика делимично слагање са овим ставом је забележено у 21,5% случајева, а потпуно слагање у 38% случајева. Са друге стране, код студената Природно-математичког факултета делимично слагање са овим ставом је забележено у 8,5% случајева, а потпуно слагање у 10,3% случајева. Код ове групе испитаника је присутна и много већа индиферентност према ставу – наиме, нешто више од половине нефилолога је као одговор на овај став заокружило „нити се слажем нити се не слажем“.

Табела 2. Дистрибуција фреквенција одговора према ставу *Стандардни језик је престижнији од дијалекта.*

Стандардни језик је престижнији од дијалекта.	1	2	3	4	5
	Неслагање са ставом			Слагање са ставом	
Студенти српског језика	12,4%	8,3%	19,8%	21,5%	38,0%
Нефилолози	14,5%	16,2%	50,4%	8,5%	10,3%

1.3 *Стандардни српски језик је леп.* Студенти који су били испитаници у овом истраживању су се највећим делом сложили са овим ставом, с тим што је слагање било израженије код студената србистике. Са овим ставом се слаже чак 65,6% студената србистике у потпуности, и 24,6% делимично. Код студената Природно-математичког факултета делимично слагање постоји у 30,2%, а потпуно у 37,9% случајева. Индиферентност према овом ставу је двоструко већа код нефилолога у односу на студенте србистике. Овај резултат је статистички значајан на нивоу $\leq,001$.

8 Одговори су вредновани према скали Ликертовог типа, где је 1 – уопште се не слажем; 2 – делимично се не слажем; 3 – нити се слажем нити се не слажем; 4 – делимично се слажем и 5 – у потпуности се слажем. „Сама техника семантичког диференцијала уз коришћење петостепене (или биоакоје непарне) скале Ликертовог типа допушта овакве ситуације, али на основу ње не можемо да закључимо да ли су наши испитаници индиферентни или амбивалентни према конкретном ставу; оволика индиферентност, односно ни слагање ни неслагање са конкретним ставом, присутно код нефилолога, може се објаснити *афективном укљученошћу* филолога у проблематику коју смо покушали да истражимо (енг. *affective involvement*, термин према Kaplan 1972). За ту њихову афективну укљученост једним делом можемо сматрати одговорном и стандарднојезичку идеологију чије присуство за последицу има то да наши испитаници филолози дају врло јасно изражено слагање или неслагање са конкретним ставом и имају изграђену представу о њему“ (Микетић 2017: 277–278). При даљим истраживањима ставова према језику, било би добро у овакве упитнике затвореног типа према Ликерту додати и одговор „немам став“ да би се боље објаснило шта заправо значи заокруживање средње вредности, „нити се слажем нити се не слажем“.

Табела 3. Дистрибуѣија фреквенѣија одговора према ставу *Сѣандардни србиски језик је леп.*

Стандардни србиски језик је леп.	1	2	3	4	5
	Неслагање са ставом		Слагање са ставом		
Студенти србског језика	1,6%	0%	8,2%	24,6%	65,6%
Нефилолози	6,9%	7,8%	17,2%	30,2%	37,9%

1.4 *Добро овладавање сѣандардним језиком ће ме учиниѣи образованијим.* Са овом тврдњом такође су се у већој мери сложили студенти србистике у односу на другу групу испитаника – код њих је потпуно слагање забележено у 54,9% случајева, док је код друге групе забележено у 25,6%. Друга група је била више него двоструко индиферентнија – нефилолози су изразили став „нити се слажем нити се не слажем“ у 35% случајева, а студенти србистике у 13,9%. Овај резултат је статистички значајан на нивоу $\leq,001$.

Табела 4. Дистрибуѣија фреквенѣија одговора према ставу *Добро овладавање сѣандардним језиком ће ме учиниѣи образованијим.*

Добро овладавање стандардним језиком ће ме учиниѣи образованијим.	1	2	3	4	5
	Неслагање са ставом		Слагање са ставом		
Студенти србског језика	2,5%	3,3%	13,9%	25,4%	54,9%
Нефилолози	8,5%	9,4%	35,0%	21,4%	25,6%

1.5 *Постоје неки језички облици који ми „парају уши“ и према којима имам негативан став.* Резултати овог истраживања указују на то да су студенти србистике много осетљивији на одређене језичке форме које им „парају уши“ и према којима имају негативан став у већој мери у односу на другу групу испитаника. Са овим ставом се у потпуности сложило 41% студената србистике и 12% студената Природно-математичког факултета оба универзитета, док је индиферентност према овом ставу више него двоструко већа код нефилолошке групе испитаника. Овај резултат је статистички значајан на нивоу $\leq,001$.

Табела 5. Дистрибуѣија фреквенѣија одговора према ставу *Постоје неки језички облици који ми „парају уши“ и према којима имам негативан став.*

Постоје неки језички облици који ми „парају уши“ и према којима имам негативан став.	1	2	3	4	5
	Неслагање са ставом		Слагање са ставом		
Студенти србског језика	5,7%	9,0%	14,8%	29,5%	41,0%
Нефилолози	16,2%	17,1%	31,6%	23,1%	12,0%

1.6 *Лако моју да се „пребаѣим“ са дијалекѣа на сѣандардни језик у ѣовору у зависности од сѣиуације.* Прекључивање са дијалекта на стандардни језик је студентима србистике лакше у односу на њихове колеге са Природно-математичког факултета. Студенти србистике су изразили потпуно слагање са овом тврдњом у 42,1% случајева, док је код друге групе испитаника забележено потпуно слагање са ставом у 19,5% случајева. Овај резултат је статистички значајан на нивоу $\leq,001$.

Табела 6. Дистрибуција фреквенција одговора према ставу *Лако могу да се „пребацам“ са дијалекта на стандардни језик у говору у зависности од ситуације.*

Лако могу да се „пребацам“ са дијалекта на стандардни језик у говору у зависности од ситуације.	1	2	3	4	5
	Неслагање са ставом			Слагање са ставом	
Студенти српског језика	6,6%	6,6%	16,5%	28,1%	42,1%
Нефилолози	12,7%	6,8%	35,6%	25,4%	19,5%

1.7 Сваки говорник би требало да уме да користи и завичајни говор и стандардни језик. И са овом тврдњом постоји двоструко веће потпуно слагање студената србистике – они се потпуно слажу са тврдњом у 64,5% случајева, док је код друге групе испитаника забележено потпуно слагање у 31,9% случајева. Овај резултат је статистички значајан на нивоу $\leq,001$.

Табела 7. Дистрибуција фреквенција одговора према ставу *Сваки говорник би требало да уме да користи и завичајни говор и стандардни језик.*

Сваки говорник би требало да уме да користи и завичајни говор и стандардни језик.	1	2	3	4	5
	Неслагање са ставом			Слагање са ставом	
Студенти српског језика	4,1%	3,3%	7,4%	20,7%	64,5%
Нефилолози	7,8%	6,0%	26,7%	27,6%	31,9%

1.8 *Обраћам доста пажње на свој говор и трудим се да говорим што исправније.* Ово је још један став код кога је врло изражено потпуно слагање студената српског језика у односу на другу групу испитаника. Потпуно се са овим ставом слаже 63,1% студената србистике и 47,5% студената нефилолошке оријентације. Индиферентност друге групе је 10% већа у односу на прву групу. Овај резултат је статистички значајан на нивоу ,015.

Табела 8. Дистрибуција фреквенција одговора према ставу *Обраћам доста пажње на свој говор и трудим се да говорим што исправније.*

Обраћам доста пажње на свој говор и трудим се да говорим што исправније.	1	2	3	4	5
	Неслагање са ставом			Слагање са ставом	
Студенти српског језика	0,8%	2,5%	4,1%	29,5%	63,1%
Нефилолози	2,5%	5,9%	14,4%	29,7%	47,5%

1.9 *Ако будем радила/о у медијима/образовању, ујошпредлаваћу само стандарднојезичке облике на радном месту.* Према истом моделу, и са овим ставом је врло изражено потпуно слагање студената србистике (75,4%) у односу на резултат друге групе (31,6%). Овако изражена разлика у ставу са израженом бихејвиоралном компонентом имплицира да ће студенти србистике не само на емотивном и когнитивном, већ и на практично реализованом бихејвиоралном плану показати другачије језичко понашање у односу на своје колеге нефилологе. Драматично је већи број одговора „нити се слажем нити се не слажем“ са овим ставом

код нефилолога (32,5%) у односу на студенте србистике (4,1%). Овај резултат је статистички значајан на нивоу $\leq,001$.

Табела 9. Дистрибуција фреквенција одговора према ставу *Ако будем радила/о у медијима/образовању, употребљаваћу само стандарднојезичке облике на радном месту.*

Ако будем радила/о у медијима/образовању, употребљаваћу само стандарднојезичке облике на радном месту.	1	2	3	4	5
	Неслагање са ставом			Слагање са ставом	
Студенти српског језика	3,3%	1,6%	4,1%	15,6%	75,4%
Нефилолози	3,5%	11,4%	32,5%	21,1%	31,6%

ДИСКУСИЈА

Студенти српског језика су пре свега ти који сматрају да је српски језик леп, да је бољи и да је престижнији од дијалекта. Овакве тврдње могу се сматрати последицом стандарднојезичке идеологије јер је стандардни језик обично настао на основи једног (или више) дијалеката, тако да је став да је он бољи и престижнији од дијалекта уврешено мишљење које нема теоријско утемељење, али је ипак раширено и то много присутније код студената српског језика него код њихових колега са Природно-математичког факултета. Овде се може поставити питање на које не знамо одговор – да ли је то што су ставови студената србистике о стандардном српском језику прожети стандарднојезичком идеологијом последица њиховог образовања и струке или су једноставно појединци који се опредеде за ову струку „другачији“ и већ вођени стандарднојезичком идеологијом и пре него што су се определили за то да се баве србистиком?

У односу на испитанике са Природно-математичког факултета, студенти србистике су ти који који у већој мери верују да би требало знати и завичајни говор и стандардни језик, можда из разлога што сматрају да ће их добро овладавање стандардним језиком учинити образованијим; они такође лакше могу да се „пребаце“ са дијалекта на стандардни језик у говору у зависности од ситуације, обраћају доста пажње на свој говор и труде се да говоре што исправније. Студенти србистике у већој мери у односу на другу групу испитаника повезују рад у медијима/образовању са употребом искључиво стандарднојезичких облика и много су мање толерантни на поједине нестандардне језичке облике.

Студенти Природно-математичког факултета много чешће дају одговор „нити се слажем нити се не слажем“ као одговор на истраживане ставове – таква је била ситуација код сваког од девет анализираних ставова. Код ове групе испитаника такође је присутно веће неслагање са свим испитиваним ставовима у односу на ниво неслагања који су изразили студенти србистике.

Изненађујуће је да овако драстична разлика у одговорима и потврђена статистичка значајност чине разлику у професионалној оријентацији⁹ много битнијом

9 У овом случају то да ли је неко студент србистике и будући лингвиста или је студент факултета нефилолошке оријентације, а за потребе овог истраживања смо као испитанике са факултета

варијаблом него што је, на пример, пол, као традиционално социолингвистичка варијабла. Наиме, у сродном истраживању са истим испитаницима где су ставови анализирани према варијабли пола, закључено је да испитанице сматрају стандардни језик престижнијим, да су врло осетљиве на нестандартне облике, да су склоније прекључивању кода ка стандардном језику, док, са друге стране, испитаници мушког пола високо вреднују дијалекат (Микетић Суботић 2018). Ипак, може се рећи да су резултати ова два истраживања слични јер узорак студената србистике пре свега чине испитаници женског пола па из тог разлога долази до подударња и несумњиво је да би се истраживање требало поновити на другом узорку који, уколико је то могуће, у што већој мери сачињавају студенти србистике који су мушког пола.¹⁰

ЗАКЉУЧАК

Стандардни српски језик студенти већином вреднују као *леј*. Ипак, он је *лејши* студентима србистике. Њима је он такође и бољи од дијалекта када је требало експлицитно да га вреднују у упитнику. С обзиром на разлике у одговорима код две групе испитаника и на врло изражено слагање студената србистике са оваквим тврдњама које су ненаучне, неаргументоване у литератури и просто производ онога што Британци називају *common sense*, можемо рећи да су оне идеолошког карактера и настале као последица стандарднојезичке идеологије чије је постојање израженије код студената србистике у односу на другу групу испитаника нефилолошке оријентације. Код студената србистике чешће постоје категоричка слагања или неслагања са појединим тврдњама, прекључивање кодова и везивање стандардног језика за његове традиционалне сфере употребе, сматрање стандардног језика престижним, идеолошки обојени ставови према квалитетима стандардног језика, негативан став према „неканонским“ облицима језика, и за те ставове можемо рећи да су последица већег утицаја стандарднојезичке идеологије на студенте србистике који имају много развијенију металингвистичку свест у односу на студенте нефилолошког опредељења.

На све анализиране тврдње су добијени такви одговори који указују на велику разлику у одговорима испитаника, студената српског језика и нефилолога. Ова разлика се показала и као статистички значајна за сваки од наведених ставова. Приказаћемо само разлике у потпуном слагању са ставовима:

1. стандардни језик је бољи од дијалекта (студенти српског језика 34,4% : студенти нефилолози 12,1%);
2. стандардни језик је престижнији од дијалекта (38,0% : 10,3%);
3. стандардни српски језик је леп (65,6% : 37,9%);

такве оријентације изабрали студенте Природно-математичког факултета, као супротност друштвено-хуманистички образованим студентима србистике.

10 Како србистичку углавном похађају особе женског пола, у тренутку вршења истраживања било је немогуће пронаћи узорак са овог студијског програма где би био подједнак или бар приближан број испитаника мушког и женског пола.

4. добро овладавање стандардним језиком ће ме учинити образованијим (54,9% : 25,6%);

5. постоје неки језички облици који ми „парају уши“ и према којима имам негативан став (41,0% : 12,0%);

6. лако могу да се „пребацам“ са дијалекта на стандардни језик у говору у зависности од ситуације (42,1% : 19,5%);

7. сваки говорник би требало да уме да користи и завичајни говор и стандардни језик (64,5% : 31,9%);

8. обраћам доста пажње на свој говор и трудим се да говорим што исправније (63,1% : 47,5%);

9. ако будем радила/о у медијима/образовању, употребљаваћу само стандарднојезичке облике на радном месту (75,4% : 31,6%).

Досељеници из ареала других варијетета истог језика често развијају вертикални билингвизам/диглосију/двокодност кроз процес језичког прилагођавања, и њихов језички избор између две варијанте показује тенденцију ка лингвистичкој хомогенизацији у смеру локалног говора, односно, стандардног језика, али одређени појединци у већој мери модификују свој варијетет према стандардном језику. Код испитаника који су студенти српског језика, жеља за „пуноправним чланством“ у конкретној социокултурној говорној/делатној заједници јако често води ка врло свесној употреби стандардног језика вођеној језичким идеологијама које су имплицитно усвојене; наиме, то што су на студијама (углавном) у новом граду и што имају нову адресу, не значи да су прихваћени чланови те нове заједнице и пре свега, чини се да испитаници који су говорници неновоштокавских¹¹ дијалеката (или урбаних неновоштокавских варијетета насталих на дијалекатској основици) свој варијетет виде као јасан показатељ сопственог социокултурног наслеђа које врло често не желе да прикажу. Такви сопствени ставови, као и ставови саме заједнице у коју су се доселили, у многоме утичу на њихову језичку праксу, јер често могу допринети да, захваљујући свом говору, појединац буде брже и адекватније укључен у заједницу. Чини се да се потврђује и закључак изведен из проучавања ставова према језику на енглеском говорном подручју – „ако појединац нема друштвено прихватање за свој језик ван своје говорне заједнице, може омаловажавати сопствени језик, чак и док га и даље користи“ (Lippi-Green 2012: 68)

Овакав тип прекључивања је вероватно вођен и ставовима наставника о употреби конкретног варијетета и регистра, али радова који би се бавили том темом у Републици Србији још увек нема. Нарочито код студената српског језика, тежња ка стандардном језику је неумитно врло комплексно и битно питање које је у релацији са самим идентитетом појединца и са његовом струком.

Зашто је ситуација оваква? Да ли се студенти србистике боје да не буду довољно компетентни познаваоци стандардног језика јер је то њихова струка? Да ли су

11 Пре свега, говорници косовско-ресавског и призренско-тимочког дијалекта, а на основу разговора са њима, можемо рећи да ту спадају и говорници смедеревско-вршачког дијалекта. Говорници зетско-сјеничког дијалекта су обично мање склони лингвистичкој хомогенизацији ка стандардном језику, свој варијетет сматрају имплицитно престижним и теже га се „одричу“ у односу на говорнике осталих наведених дијалеката (в. Микетић 2017)

постаји експлицитно наклоњени стандарду јер су тако научени у образовном процесу на примарном, секундарном, и (нарочито) на терцијарном нивоу образовања? Да ли њихови наставници имају веровања дубоко укоренења у стандарднојезичкој идеологији, укључујући ставове који су „толерантни“ према нестандартним варијететима, али који их заправо одбацују кроз недостатак уважавања и потврђивања (Lawton – De Kleine 2020)? Или јер су свесни да је стандардни језик у уској вези са структурама везаним за друштвену моћ, па у складу са тим модификују своју језичку праксу? Да ли су се сусрели са лингвицизмом па су се определили да више вреднују и користе стандардни језик јер са њим неће бити маргинализовани у формалним ситуацијама? Да ли су једноставно рођени и одгојени као они који ће бити наклоњени тој „званичној“ и „канонској“ форми језика, па је то даље дефинисало њихов избор струке? Или схватају говор као *перформанс* па се, према моделу пројектовања публике (енгл. *audience design*, према: Bell 1984) адаптирају према другим говорницима стандардног језика? Да ли је код појединих сопствена лингвистичка несигурност утицала на језички избор?

Бројна су питања која можемо поставити, али на њих не можемо дати релевантан одговор – можда је у питању све од наведеног, а можда је резултат овакав превасходно због специфичних језичких идеологија које постављају стандардни језик на пијадестал, а којима су, као студенти србистике, сигурно били изложени у току студија. На основу анкете је јасно да ће студенти србистике не само на емотивном и когнитивном, већ и на практично реализованом бихејвиоралном плану показати другачије језичко понашање у односу на своје колеге нефилологе. Можемо само рећи да је потврђена хипотеза од које смо пошли и закључити следеће: *експлицитни ставови студената српског језика јесу наклоњенији стандардном језику у односу на друге варијетете, њихова језичка пракса води у смеру лингвистичке хомогенизације ка стандардном језику у већој мери и код њих је присутан јачи утицај стандарднојезичке идеологије у односу на студенте нефилолошке оријентације, који су чешће индиферентни према изјављеним мишљењима о квалитетима стандардног језика.*

ЛИТЕРАТУРА

- Bell 1984: Allan Bell. „Language style as audience design”. *Language in Society*, 13, 145–204.
- Bugariski 1997: Ranko Bugarski. *Jezik u kontekstu*. Beograd: Cigoja štampa.
- Dragojević – Giles – Watson 2013: Marko Dragojević – Howard Giles – Bernadette Watson. „Language ideologies and language attitudes: A foundational framework“. In: Giles, H., Watson, B. (Ed.), *The social meanings of language, accent and dialect: International perspectives on speech style*. New York: Peter Lang, 1–25.
- Filipović 2009: Jelena Filipović. *Moć reči: ogledi iz kritičke sociolingvistike*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Filipović – Vučo 2012. Jelena Filipović – Julijana Vučo. „Language policy and planning in Serbia: language management and language leadership“. *Anali Filološkog fakulteta*, 24 (2), 9–32.
- Fišman 1978: Džošua Fišman. *Sociologija jezika*. Sarajevo: Biblioteka „Lingvistika – poetika“.
- Giles – Billings 2004: Howard Giles – Andrew Billings. „Assessing Language Attitudes: Speaker Evaluation Studies“. In: Davies, A., Elder, C. (Ed.), *The handbook of applied linguistics*. Blackwell handbooks in linguistics, 17, 187–210.

- Greenfield – Fishman 1970: Lawrence Greenfield – Joshua Fishman. Situational Measures of Normative Language Views in Relation to Person, Place and Topic among Puerto Rican Bilinguals. *Anthropos*, 65 (3/4), 602–618
- Kaplan 1972: Kalman Kaplan. On the ambivalence-indifference problem in attitude theory and measurement: a suggested modification of the semantic differential technique. *Psychological Bulletin*, 77 (5), 361–372.
- Kristal 1985: Deјvid Kristal. *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit.
- Kovačević 2004: Borko Kovačević. „Stavovi prema varijetetima srpskog jezika“. *Philologia*, 2, 33–38.
- Lawton – De Kleine 2020: Rachele Lawton – Christa de Kleine. „The Need to Dismantle “Standard” Language Ideology at the Community College: An Analysis of Writing and Literacy Instructor Attitudes“. *Journal of College Reading and Learning*, 50 (4), 197–219.
- Lippi-Green 2012: Rosalina Lippi-Green. *English with an accent. Language, ideology, and discrimination in the United States*. Second edition. London: Routledge.
- Milroy 2001: James Milroy. „Language ideologies and the consequences of standardization“. *Journal of Sociolinguistics*, 5 (4), 530–555.
- Petrović 2015: Tanja Petrović. *Srbija i njen jug. „Južnjački dijalekti“ između jezika, kulture i politike*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Radovanović 2003: Milorad Radovanović. *Sociolingvistika*. (Treće izdanje). Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Trudgill 1972: Peter Trudgill. „Sex, Covert Prestige and Linguistic Change in the Urban British English of Norwich“. *Language in Society*, 1 (2): 175–195.
- Vlahović 1989: Nina Vlahović. *Popularni sudovi o jeziku na srpskohrvatskom jezičkom području*. Magistarski rad. Beograd: Filološki fakultet.
- Микетић Суботић 2017: Сања Микетић Суботић. „Функционална двокодност међу студентском популацијом“. *Зборник радова Филозофској факултету у Приштини*, 47 (2), 15–30.
- Микетић Суботић 2018: Сања Микетић Суботић. „Gender-based differences in attitudes towards standard Serbian language“. У: Лончар Вујновић, М. (ур.), *Међународни ѿемајски зборник Наука без ѿраница 1*. Косовска Митровица: Филозофски факултет, 119–135.
- Микетић – Башчаревић 2016: Сања Микетић – Иван Башчаревић. „Ђирилица као обележје националног идентитета код студентске популације Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици“. *Зборник радова Филозофској факултету у Приштини*, 46 (1), 49–65.
- Микетић 2017: Сања Микетић. *Сѣлавови ѿрема језику код сѣуденјске ѿоулаѣије у Рејублицу Србји*. (Универзитет у Београду и Универзитет у Приштини са ѿвременим седиштем у Косовској Митровици као сѣудија случаја). Докторска дисертација одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду, 21. 2. 2017.
- Бугарски 2009: Ранко Бугарски. „Теоријске основе урбане дијалектологије“. *Говор Новој Сада, Свеска 1: Фонетске особине*. Ур. Жарко Бошњакковић. Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 13–30.
- Књижар 2011: Иван Књижар. „Ставови Новосађана према месном говору и стандардном језику“. *Говор Новој Сада, Свеска 2: морфосинтаксичке, лексичке и ѿрајмајичке особине*. Ур. Вера Васић – Гордана Штрбац. Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 361–378.
- Ковачевић 2005: Борко Ковачевић. „Преључивање између стандардног облика српског језика и ѿегових дијалеката и између екавског и ѿјекавског изговора“. *Зборник Мајице српске за филолојију и линвистичку*, XLVIII (1–2), 283–297.
- Станковић – Шаре (2011). Станислав Станковић – Сандра Шаре. „О феномену лингвизма међу србјском академском филолошком елитом“. *Зборник радова са научној скуја „Дијалекат – дијалекатска књижевност“*. Ур. Радмила Жугић. Лесковац: Лесковачки културни центар, 46–54.

Sanja D. MIKETIĆ SUBOTIĆ

Milena D. KIĆOVIĆ

DIFFERENCES IN ATTITUDES OF STUDENTS OF SERBIAN LANGUAGE
AND STUDENTS WITH NON-LINGUISTIC BACKGROUND TOWARDS
STANDARD SERBIAN LANGUAGE

SUMMARY

The aim of this paper is to present students' attitudes towards standard Serbian language and to find out if results verify the existence of standard language ideologies. In this study there were 240 participants (120 of which were students of University of Belgrade and 120 were students of University of Priština with temporary Head office in Kosovska Mitrovica). Half of that number was students of Serbian language and the other half were students with no linguistic background. The hypothesis we wanted to prove was that students of Serbian language have a more specific perception of standard Serbian language compared to their colleagues that have no formal linguistic education. Students filled in the questionnaire with attitudes they evaluated on a Likert-type scale, and the results were processed statistically. Results prove that students of Serbian language more often categorically agree or disagree with certain claims, that they are more prone to code switching and relating standard language to its traditional areas of use, that they have ideological attitudes towards standard language qualities and negative attitude towards „non-canonical“ linguistic forms, all as a result of higher influence of standard language ideology upon them.

Key words: language attitudes, language ideologies, standard Serbian language, standard language ideologies, students, students of Serbian language.